शिष्यत" इति नित्यक्लिन्नाम्नायेऽपि "सर्व्वत्रावच्छिता-प्येषा कामिनीषु विशेषतः। प्रकाशते ततस्तासामतिवृत्तिं न कारयेदिति" अञ्जसा तत्त्वं न योगिनां हृदयाम्भोजे नृत्यन्तीत्यस्य तैरेव गुरूपदेशेन ज्ञायते इत्यर्थः। "दृश्या तैरेव सा देवी सदा देशकदेशितैरित्युक्तेः सर्वभूतानाम् आधारे मूलाधारचक्रे स्फुरन्ती अनेन स्थाननिर्देशः विद्युदाकृति-रित्यनेन ध्यानमुक्तं यदाहुः "तड़ित्कोटिप्रख्यां स्वरुचि-जितकालानलरुचिमिति" अथ वानेन अनेकशब्दोत्-पत्तिहेतुत्वेनानेकधा भवतीत्यु[illegible]ङ्गमध्ये य आवर्त्तः स यथा शङ्खमध्यमावृत्य तिष्ठति तद्वदियमपि देवीत्यर्थः। इदमवान्तरवाक्यं भिन्नमेव शङ्खेति कुण्डलीत्यनयोर्हे तुहेतुमद्भावेन योजना। कुण्डलीभूता कुण्डलाकारतां प्राप्ता ये सर्पा तथाभूता। केचन कुण्डलीति भिन्नं पदं वर्णयन्ति भूतानि सर्पाश्च ते यथा कुटिलगतयस्तद्वदिय-मपीत्यर्थः इति तत्र कुण्डली परदेवतेत्यनेन पुनरुक्तिः। सर्व्वदेवमयीति देवव्याप्तिः दीव्यतीति देवी तेजोरूपेत्यर्थः अनेन तेजोव्याप्तिः। सर्वमन्त्रमयीति मन्त्रव्याप्तिः। शिवा शिवरूपेत्यर्थः यद्वा शिवा कल्याणरूपा। साक्षात् सर्व-तत्त्वमयीति तत्त्वव्याप्तिः। सूक्ष्मा सूक्ष्मतरा विभुरिति विरोधः परिहारस्तु सूक्ष्मा स्वरूपतः सूक्ष्मतरा दुर्ज्ञाना यद्वा सूक्ष्मात् त्रसरेणोरपि सूक्ष्मतरा अणुतरा अनेना ण्वादिव्याप्तिर्द्दर्शिता तदुक्तं "बालाग्रस्य सहस्रधा वि-दलितस्यैकेन भागेन या सूक्ष्मत्वात् सदृशी त्रिलो जन नीति" विभुः इयत्तया ज्ञातुमशक्या। त्रिधामेति सूर्यसो-माग्निरूपा। यद्वा त्रिधामेति स्थानत्रयं पातालभूखर्गरूपा अनेन स्थानव्याप्तिर्दर्शिता द्विचत्वारिंशद्वर्णात्मा भूतलि पिमन्त्रमयी पञ्चाशद्वर्णरूपिणीति मातृकामयी"।

तस्या ध्यानादिकमुक्तं प्रयोगसारे यथा

"मूलाधारे कुण्डलिनीं ध्यात्वा संपूजयेन्नरः। ध्यानं तस्याः प्रवक्ष्यामि येन योगी प्रजायते। प्रसुप्तभुज-गाकारां स्वयम्भूलिङ्गमाश्रिताम्। विद्युत्कोटिप्रभां देवीं विचित्रवसनान्विताम्। शृङ्गारादिरसोल्लासां सर्व्व-दा कारणप्रियाम्। एवं ध्यात्वा कुण्डलिनीं ततोयजेत् समाहितः। मनसा गन्धपुष्पाद्यैः संपूज्य वाग्भवं जपेत्। ततोवै तोषयेत्ताञ्च स्तवेनानेन साधकः। "रुद्रजामले" अ-थ प्रातः समुत्थाय पशुरुत्तमपण्डितः। गुरूणां चरणा-म्भोजं मङ्गलं शीर्षपङ्कजे। विभाव्य पुनरेवं हि श्रीपदं भावयेद्धृदि। पूजयित्वा च विविधैरुपचारैर्नमेत् स्तवैः। त्रैलोक्यं तेजसा व्याप्तां मण्डलस्थां महात्सवाम्। तड़ि-त्कोटिप्रभादीप्तिं चन्द्रकोटिसुशीतलाम्। सार्द्धत्रिवलया-कारां स्वयम्भूलिङ्गवेष्टिताम्। उत्थापयेन्महादेवीं म-हावक्त्रां मनोन्मनीम्। श्वासोच्छ्वासादुद्गच्छन्तीं द्वाद-शाङ्गुलरूपिणीम्। योगिनीं खेचरीं वायुरूपां मूलाम्बु-जस्थिताम्। चतुर्व्वर्णस्वरूपां तां वकारादिकसान्तकाम्। कोटिकोटिसहस्रार्ककिरणोज्ज्वलमोहिनीम्। महासू-क्ष्मपथप्रान्तरन्तरान्तरगामिनीम्। त्रैलोक्यरक्षितां वाक्य देवतां शब्दरूपिणीम्। महाबुद्धिप्रदां देवीं सहस्रदल गामिनीम्। महासूक्ष्मपथे तेजोमयीं मृत्युस्वरूपिणीम्। कालरूपां ब्रह्मरूपां सर्वत्र सर्वचिन्मयीम्। ध्यात्वा पुनःपुनः शीर्षे सुधाब्धौ विनिवेशिताम्। सुधापानं कारयित्वा पुनःस्थाने समानयेत्। समानयनकाले तु सुषुम्णामध्य-मध्यके। अमृताभिप्लुतां कृत्वा पुनःस्थानेषु पूजयेत्। ऊर्द्ध्वोद्गमनकाले तु महातेजोमयीं स्मरेत्। प्रतिप्रयाण काले तु सुधाधाराभिराप्लुताम्। कुलकुण्डलिनीं देवीं ममृतानन्दविग्रहाम्। ध्यात्वा ध्यात्वा पुनर्ध्यात्वा सर्व-सिद्धीश्वरोभवेत्। तस्मिन् स्थाने महादेवीं विभाव्य किरणोज्ज्वलाम्। अमृतानन्दमूर्त्तिं तां पूजयित्वा शुभां मुदा। मानसोच्चारबीजेन मायां वा कामबीज-कम्। पञ्चाशद्वर्णमालाभिर्जप्त्वानुलोमतस्तथा। विलोमेन पुनर्जप्त्वेति"

कुलक्क पु० कु+लक्क—आप्तौ भावे घञ्। करताल्याम् हारा०।

कुलक्षया स्त्री कुलस्य क्षयोयस्याः। १शूकशिम्ब्या शब्द-चि० ६त०। २कुलनाशे पु०। "कुलक्षयकृतं दोषं मित्रद्रोहे च पातकम्"। "कुलक्षये प्रणश्यन्ति कुल-धर्म्माः सनातनाः" गीता।

कुलघ्न त्रि० कुलं हन्ति हन—टक्। वंशघातके। "सङ्करो-नरकायैव कुलघ्नानां कुलस्य च। पतन्ति पितरोह्येषां लुप्तपिण्डोदकक्रियाः। दोषरतः कुलघ्नानां वर्णसङ्कर कारकैः। उत्साद्यन्ते जातिधर्म्माः कुलधर्म्माश्च शाश्वताः। उत्सन्नकुलधर्म्माणां मनुष्याणां जनार्द्दन!। नरके नियतं वासोभवतीत्यनुशुश्रुमः" गीता। तत्र यथोत्तरं कार्य्य मुक्तं तत्रैव "कुलक्षये प्रणश्यन्ति कुलधर्म्माः सनातनाः। धर्म्मे नष्टे कुलं कृत्स्नमधर्म्मोऽभिभवत्युत। अधर्म्माभि भवात् कृष्ण! प्रदुष्यन्ति कुलस्त्रियः। स्त्रीषु दुष्टासु वा-र्ष्णेय! जायते वर्णसङ्करः। सङ्करोनरकायैव कुल-घ्नानां कुलस्य च" एतदुत्तरं कुलघ्नशब्दे [illegible]र्शितम्